

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים כ"ו עמוד א'

בגמ', אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שהיה יושב בצילו של היכל ודורש כל היום כולו וכו'.

א. **האבני מילואים** (ס"ל כ"ה סק"ס) הקשה סתירה לכאו' בדברי הרשב"א, דבסוכה (ל"א). בדברי רבא ששרי לקיים מצוה באיסור הנאה דמצות לאו ליהנות ניתנו, הק' הרשב"א והרי גופו נהנה משכר המצוה בעוה"ב ופירותיהן בעוה"ז, ומתוך דכיון דאינה הנאה מגוף האיסור בעצמו, שבגוף האיסור רק קיים המצוה, והנאה באה ממילא ממקום אחר שרי. דלכאורה נראה דאם גופו היה נהנה מגוף האיסור בעצמו היה אסור. ולעומת זאת בנדדים (ט"ו): בדיון הנודר הנאת תשמיש דאסור, הק' הרשב"א והלא הוא מקיים מצות עונה ואף שגופו נהנה מקיום המצוה אך מצות לאו ליהנות ניתנו, ומשני דעונה היא מצוה רק מכח התחייבות הבעל אל האשה ופקעה ע"י נדרו עיי"ש, אך עכ"פ במצוה מחמת עצמה מוכח שאף שגופו נהנה מגוף האיסור שרי [ופו"ר עיי"ש ברשב"א]. ומבאר האבני מילואים, דהיכא דנהנה בשעת קיום המצוה אף שגופו נהנה מהאיסור, אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, אמנם בשכר המצוה הוא בא אחר שקיים המצוה, ובכה"ג שנהנה אחר שקיים המצוה לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, דהלא אינו מקיים כעת מצוה, אלא דשרי כיון דאינה הנאה מגוף האיסור בעצמו, אלא תוצאה של מצוה שקיים ע"י האיסור הנאה.

ב. **המהרש"ם** (ח"ה ס"ל מ"ו בסוף התשובה) לא דייק קושיא זו, אלא מדיליה למד כן בכוונת הרשב"א בנדדים הנ"ל **דבשעת קיום המצוה שרי ליה הנאה אפילו בגופו**, והקשה דא"כ מה הראיה של אביי להתיר הנאה הבאה בע"כ מרבי יוחנן בן זכאי שלימד תורה ברבים ובשעת קיום המצוה נהנה גופו מאיסור הנאה, דהלא מצות לאו ליהנות ניתנו, ושרי לו אף הנאה ישירה בגופו בעת לימוד התורה. ומתוך, דמצות של לימוד התורה **כל היום כולו** היא מדרבנן, ואף שאמרינן אף בדרבנן מצות לאו ליהנות ניתנו, אך היתרו של הרשב"א שאפילו כשגופו נהנה מהאיסור שרי במקיים מצוה, זה נאמר רק במצוה דאורייתא, ולא בדרבנן. ובזה מיישב המהרש"ם קושיא אחרת, דרבא בגמ' שדוחה ראיית אביי, וס"ל שאף הנאה הבאה בע"כ אסור, קאמר דהנאת צל ההיכל הוי הנאה שלא כדרכה, דההיכל נועד לפניו, ורבי יוחנן בן זכאי נהנה מצילו בחוץ. והקשה **המשנה למלך** (פ"ה מ"סוה"ת ח"ה), ולרבא היאך ישב ריב"ז ונהנה בהנאה שלא כדרכה, והלא מדרבנן אסור אף שלא כדרכה. ומיישב המהרש"ם, דכיון דעכ"פ מצוה דרבנן של לימוד התורה כל היום כולו קיים בזה, א"כ לרבנן אמרינן דמצות לאו ליהנות ניתנו, [ועיי' **דובב מישרים** ח"א ס"ל ב"ט סוף אות א', מה שפלפל בקושיית המשנה למלך], ודו"ק.

בגמ' (כ"ה): **הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו אביי אמר מותר ורבא אמר אסור** [וכו' עד כ"ו]: **קול ומראה וריח אין בהם מעילה. ופירש"י** דמירי בריח של ע"ז, ורבינו חננאל והמאירי והר"ן כתבו ריח קטורת של ע"ז.

ג. וכתב **המאירי** בסוגיין [וכע"ז הרשב"א והרמב"ן בע"ז ס"ו]: "וז"ל: "יש מקשים בסוגיא זו דרבא אדרבא וממה שהתיר הוא בעצמו בת תיהא [להריח בתוך חבית של יין ע"ז] מטעם ריחא לאו מילתא היא כמו שביארנו במסכת ע"ז (ס"ו): "ואי אפשר לתרץ בה שהטעם מפני שאינו מתכוין לריח אלא לבדוק טעם היין שהרי הביאו עליה שמועת פת חמה וחבית פתוחה, ר"ל פת חמה שנתנה על פי חבית פתוחה שהוא בודאי מכוין להנאת הריח ולא תירץ בה כן אלמא שאף במתכוין ליהנות בריח היה רבא מתיר. מ"מ אינה קושיא **שהיין אין עיקרו להריח אבל במה שעיקרו להריח ודאי אסור** וכמו שביארנו במס' ע"ז בחניות של עבודה זרה המעוטרת בורד והדס, ואע"פ שאף בדבר שעיקרו לאכילה אנו אוסרין בתורת ריח כדן האמור שם בפת חמה ובחבית פתוחה ובחתיכת נבלה שצלאה עם שחוטה בתנור אחד, באלו לא משום הריח נאסרו אלא שההיתר קבל טעם האיסור מצד קליטת הריח שנקלט לשם, לפי דרך למדת שזה שאמרו קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה לענין הקדש נאמרה, ומעילה הוא דלית בהו הא איסורא אית בהו", ע"כ.

אמנם, אף על אביי קשה, דשם אפילו בריח יין ע"ז אסור אף שעיקרו של יין בשתיה, והכא גבי קטורת של ע"ז שעיקר הנאתה הוא בריח התיר. והרמב"ן (ע"ז שם) כתב "אביי סבר ריחא דכל איסורין **כטעמא הוא** ואסיר [וכו'], ולי נראה דהכא [ביין ע"ז] ודאי לאו מתכוין לריחא הוא, ואפ"ה אסור אביי משום **דריחא כטעמא הוא, דאפילו באיסורי אכילה דלאו איסורי הנאה כגון תרומה נמי אסור, אלמא לדידיה ריחא כטעמא הוא כיון דבלע ליה ממש לריחא**, וכיון שכן אפ"י לא מיכוין אסור [וכו'], ואף על גב דאמרינן התם בפסחים [וכו'] **שאני התם דלא בלע ליה ממש לריח** אבל הכא דמיכוין אפיה כנגד קילוחו של ריח כטועם איסור ממש הוא".

ולכאורה, בתחילת דבריו מחלק הרמב"ן בין סוגיין לסוגיא דע"ז, דאביי סבר שכל ריחא הוא כאכילה, ובסוגיין שהוא דבר שאינו עומד לאכילה כקטורת, ריחו נמי מותר מהתורה דאין זה דבר הנאכל, אך ביין ע"ז שהוא דבר העומד לאכילה ריחו הוא אכילתו ואסור. אך בהמשך הדברים נטה הרמב"ן לכאורה מדרך זו, וכתב שבסוגיין בפסחים טעמא דאביי להיתרא, כי לא בלע ליה ממש לריח, אך ביין ע"ז מכוון אפ"י כנגד הריח ממש, ומהו ביאור דברי קדשו.

ואכן **הרשב"א** (שם) חילק את ב' החילוקים הנ"ל, וז"ל: "ואביי סבר דריחא דכולהו איסורי ככולהו איסורי, ואע"ג דהתם (פסחים שם) **אמר ריחא לאו מילתא היא, היינו בדבר שאינו נאכל אבל בדבר הנאכל ריחו כטעמו וכאלו אכלו דמי** [וכו'], ומיהו אפ"י בדבר שאינו נאכל אם מכוין פניו כנגד הריח כדי לקלוט ממנו הרבה הרי הוא חשוב לאביי כטעמו ואסור".

וביתר ביאור להבין מה הנפק"מ בדבר שאינו נאכל, אם מכוון פניו אל הריח לקלוט ממנו הרבה, או שמריח בדרך אגב, יש להסמיק מה שכתב הרשב"א בתשובה (שו"ת ח"א ס"ל תתמ"ט): "רשב"ם כתב בפרק שני דע"ז רבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא. והא דשמעינן ליה איפכא בפרק כל שעה דאיתמר הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו כגון ריח קטורת של ע"ז אביי אמר מותרת רבא אמר אסורה. **בשלמא דאביי אאביי לא קשיא כאן בעל כרחו מותר כאן מדעתו אסור**. אלא דרבא אדרבא קשיא. ומה הכא דמדעתו מותר התם דבעל כרחו לא כל שכן, ואיכא למימר דהא דקאמר רבא ריחא מילתא היא דוקא כמו ריח הקטורת דדרכו בכך לאורוחיה. אבל גבי יין נסך ובשר נבלה שדרך הנאתו לאכילה ריח דידיהו לאו

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

מילתא הוא וליכא איסורא להריח בם. וראיה לדבר מפרק ג' לולב הגזול (דף ל"ז): הדס של מצוה אסור להריח בו אתרוג של מצוה מותר להריח בו. מאי טעמא הדס דלריחא עביד" ע"כ.

וא"כ לאביי ג' חלוקות יש בהנאת ריחא, א. ריחא במילתא דעבידא **לאכילה**, לאביי אסור דהיא אכילתו, לרבא מותר דאינו עומד להריח. ב. ריחא במילתא **דלא עבידא לאכילה**, לאביי שרי רק בעל כרחו דאכילת דבר זה לא נאסרה מה"ת וריחא כאכילה, ולרבא אסור דכך הוא דרך הנאתו. ג. ולאביי, ריחא במילתא דלא עבידא לאכילה **מדעתו**, כמכוון פניו אל הריח, אסור דאחשביה להנאה זו כאכילה.

[ד]. ולכאורה בזה תתיישב מאי דסליק **הקובץ שיעורים** בקושיא על התוס' והרא"ש בסוג', דהנה **התוס'** (לעיל כ"ה: ד"ה לא אפשר) כתבו דמיירי לא היו פסיק רישיה, דבפסיק רישיה אף לר"ש אסור. וכ"כ **הרא"ש** (סי' ב') וביאר "ומיירי בדלא הוי פסיק רישיה **כגון שיכול לסתום נחיריו שלא יהנה מן הריח**, דפסיק רישיה הוי כמתכוין בכל איסורי דאורייתא". והקשה **הקובץ שיעורים** (אות קט"ז) "וצ"ע מה בכך שיכול לסתום נחיריו, מ"מ אם אינו סותמם הוי פסיק ריחא [וכי], והר"ן פ' ג"ה כתב דהנאה שאני דאפילו פסיק רישיה מותר".

אמנם לפ"ד הנ"ל יש לבאר בפשיטות, דהלא דברי קדשם של התוס' והרא"ש דלא הוי פסיק רישיה, הוי **אליבא דאביי דמתיר דאזיל כר"ש**, ובסוגיין מיירי בדבר **שאינו דרכו לאכילה** כקטורת וכמו שהבאנו מכל הראשונים לעיל, ובכה"ג לאביי שרי להריח בו **רק במילא** דאז הוא שרי דלאו בר אכילה הוא וריחא כאכילה, אבל אסור אף לאביי **לעשות מעשה** לקרב פניו אל הריח דבכך אחשביה לריחא כאכילה, ועי' **בפני יהושע** בסוג' דההליכה עצמה לאותו מקום הוי המעשה וא"כ למה שרי אביי [ועי' **באבני נזר** או"ח סי' של"ג אות כ"ג מש"כ בזה], אלא כל זמן שיכול עדיין לסתום אפו שלא להריח, אז ההליכה עצמה עדיין אינו מעשה דפסיק רישיה, ומה שמריח הוי ריחא דבמילא לדבר שאינו בר אכילה, ושרי אביי, אך כשמגיע למצב שאף סתימת האף לא יהני לי שלא להריח, ולכך הגיע על ידי הליכתו באותו מקום, אז ההליכה נחשבת כמעשה שדוחף אפו לתוך חבית היין, והוא פס"ר במעשה, דאז אף לפי אביי הוא אסור, ובעניי הדברים נראים ברורים.

פסחים כ"ו עמוד ב'

בגמ', עלה עליה זכר פסולה וכו'. ופירש"י: דניחא ליה, והוא הדין לתינק ותידוש.

[ה]. והקשו **התוס'** (ד"ה עלה) דהא ודאי לא ניחא ליה להפסיד פרה שדמיה יקרים בשביל דבר מועט שתעלה עליה זכר. ותיצו דאם נאמר כשירה הוה ניחא ליה ולכן אין להכשירה. והיינו, דהיכי דצריך ניחותא ורצון, אין אנו דנין כפי רצונו עכשיו אחרי דין התורה, אלא אנו דנין על פי רצונו וניחותא שלו לולא דין התורה שחל עליו.

והנה, קיי"ל (עירובין ד:) גבי חציצה בטבילה, "רובו ומקפיד עליו חוצץ, ושאינו מקפיד עליו אינו חוצץ, וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד". וקשה, דהלא אחר שחז"ל גזרו חציצה אף על רובו שאינו מקפיד, אז הוא כבר מקפיד על אותו רובו שאינו מקפיד, מפני גזירת חז"ל, וא"כ הוי רובו שאינו מקפיד חציצה מהתורה ולא מדרבנן.

ותירץ בשו"ת **חלקת יעקב** (ח"א סי' קל"ח): "לפי דברי התוס' [הנ"ל] הכי נמי הקפידא בא **רק לאחר הדין דרובו חוצץ עכ"פ מדרבנן**, ומשום הכי לא מקרי קפידא, כיון דבלא הדין לא הוי קפידא, וכסברת התוס' שם כיון דבלא הדין הוי ניחא ליה מקרי ניחא ליה ופסולה, במה שמשתני מחמת הדין דהכא לא מהני". והיינו שמתייחסים לכוננתו ודעתו ללא איסור התורה, ובפרה כוננתו היא דניחא ליה, ובחציצה ללא איסור דרבנן הרי אינו מקפיד [ועי' בקובץ הערות הוספות, אות ד', שהק' ות' כהנ"ל בקוצר אמרים].

הגרש"ז אויערבך צ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' עד) גם הקשה קושיא זו, וכתב "ובאמת בישועות יעקב יו"ד סי' קצ"ה ס"ל להלכה **שלאחר גזירת חכמים מקרי שפיר מקפיד חוצץ מה"ת**, ולכן בספק אי הוי עליו רוב שאינו מקפיד או לא ה"א ספיקא דאורייתא ולא עלתה לה טבילה".

ומתאמריה משמיה דהגאון **רבי חיים מברסק** צ"ל שתירץ, דכיון שעל עצם הלכלוך אינו מקפיד אלא עיקר קפידתו הוא רק מצד שאמרו חכמים שאע"פ שהוא אינו מקפיד מ"מ חוצץ, **נמצא לפי"ז שאינו מקפיד אלא על מקצת לכלוך ולא על כולם**, דהלא אם יסיר מעט מן הלכלוך באופן שהנשאר לא יהיה רובו, אלא על מיעוט גופו שוב אינו מקפיד כלל, דהלא מיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ גם מדרבנן, ולכן עלתה לו שפיר טבילה מדאורייתא כיון שמהתורה אינו חוצץ אלא רוב המקפיד ולא מיעוט המקפיד.

ובפשטות יש עוד לבאר, דלשון התוס' הוא "דאם נאמר כשירה **הוה ניחא ליה**", והיינו שמתייחסים לכוננתו ודעתו ללא איסור התורה, ובפרה כוננתו היא דניחא ליה, ובחציצה ללא איסור דרבנן הרי אינו מקפיד.

[ו] הרה"ק **המנחת אלעזר ממונקאטש** (ח"א סי' מ"ב) מביא ראייה ברורה להתוס' מהירושלמי (יבמות פט"ו ה"ז) גבי נאמנת אשה לומר מת בעלי כי יודעת שאם תינשא ויחזור בעלה הראשון תתקלקל ותצא מזה ומזה, אך אין עדותה תועיל לצרתה דחשודה לקלקלה אף שיודעת שגם היא תקלקל בכך. ופריך "מעתי אפי' על עצמה לא תהא נאמנת" ומשני "מתוך שהוא יודעת שלא עשו דבריה אצל חבירתה כלום אף היא אומרת אמת" ופריך וא"כ אחרי שנאמנת על עצמה "מעתי אפילו על צרתה תהא נאמנת" ומשני "חוזר לקילקול הראשון חשודה היא לקלקל עצמה כדי לקלקל צרתה", עכתו"ד הירושלמי ועיי"ש איך שמבאר הירושלמי להוכיח דמהא מקור שי' התוס'.

וחזר שוב ע"ז המנחת אלעזר (ח"ד סי' ס"ח), והוסיף: "אמנם עתה מצאתי מקורו ג"כ **בש"ס דילן ביבמות** (ל"ב). אמר רב אשי איסור אחות אשה מיתלא תלי' וקאי אי פקע איסור אשת אח אתי איסור אחות אשה וחייל והילכך לא פקע עכ"ל הגמ' ופירש"י מיתלא תלי דאי הוה פקע איסור אשת אח הוי חייל איסור אחות אשה דהאי דלא חייל מעיקרא משום טעמא דאיסור אשת אח דהוי קאים קמי' הילכך הואיל ואיסור אחות אשה מוכן ועומד לחול עלי' פטורה מן היבום (כג"ה הבי"ה) ולא פקע איסור אשת אח וחייל משום אשת אח עכ"ל רש"י, עיי"ש שמפלפל בסוגיא להוכיח דמהא מקור שי' התוס'.